

PRESUDA SUDA (veliko vijeće)

13. lipnja 2006.(*)

„Izvanugovorna odgovornost država članica – Šteta nanesena pojedincima povredom prava Zajednice koja se može pripisati nacionalnom sudu koji odlučuje u zadnjem stupnju – Ograničavanje, od strane nacionalnog zakonodavca, odgovornosti države samo na slučajeve prijevare i teške pogreške koje počini sudac – Isključenje svake odgovornosti vezane za tumačenje pravnih pravila i ocjenu činjeničnih i dokaznih elemenata koji su obavljani u okviru izvršavanja sudske djelatnosti”

U predmetu C-173/03,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 234. UEZ-a, koji je uputio Tribunale di Genova (Sud u Genovi, Italija), odlukom od 20. ožujka 2003., koju je Sud zaprimio 14. travnja 2003., u postupku

Traghetti del Mediterraneo SpA, u likvidaciji

protiv

Talijanske Republike

SUD (veliko vijeće),

u sastavu: V. Skouris, predsjednik, P. Jann, C. W. A. Timmermans (izvjestitelj), K. Schieman i J. Makarczyk, predsjednici vijeća, J. N. Cunha Rodrigues, R. Silva de Lapuerta, K. Lenaerts, P. Kūris, E. Juhász i U. Lōhmus, suci,

nezavisni odvjetnik: P. Léger,

tajnik: M. Ferreira, glavna administratorica,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 7. prosinca 2004.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za Traghetti del Mediterraneo SpA, u likvidaciji, V. Roppo, P. Canepa i S. Sardano, *avvocati*,
- za talijansku vladu, I. M. Braguglia, u svojstvu agenta, uz asistenciju G. Aiella i G. De Bellisa, *avvocati dello Stato*,
- za grčku vladu, E. Samoni i Z. Chatzipavlou, kao i M. Apeossos, K. Boskovits i K. Georgiadis, u svojstvu agenata,

- za Irsku, D. O’Hagan, u svojstvu agenta, uz asistenciju P. Sreenana, *SC*, i P. McGarryja, *BL*,
- za nizozemsku vladu, S. Terstal, u svojstvu agenta,
- za vladu Ujedinjene Kraljevine, R. Caudwell, u svojstvu agenta, uz asistenciju D. Andersona, *QC*, i M. Hoskinsa, *barrister*,
- za Komisiju Europskih zajednica, D. Maidani i V. Di Bucci, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 11. listopada 2005.,

donosi sljedeću

Presudu

- 1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na načelo i uvjete postojanja izvanugovorne odgovornosti država članica za štetu nanесenu pojedincima povredom prava Zajednice, kada se ta povreda može pripisati nacionalnom sudu.
- 2 Zahtjev je upućen u okviru postupka koji je protiv Talijanske Republike pokrenuo Traghetti del Mediterraneo SpA, pomorski prijevoznik trenutačno u likvidaciji (u daljnjem tekstu: TDM), u pogledu dobivanja naknade za štetu koju je pretrpio zbog toga što je Corte suprema di cassazione (Kasacijski sud) pogrešno protumačio pravila Zajednice vezana za tržišno natjecanje i državne potpore te osobito zbog toga što je Sud odbio njegov zahtjev kojim je Sudu htio dostaviti relevantna pitanja u pogledu tumačenja prava Zajednice.

Nacionalni pravni okvir

- 3 Sukladno članku 1. stavku 1. Zakona br. 117 od 13. travnja 1988. o naknadi za štetu nanесenu u izvršavanju sudskih funkcija i građanske odgovornosti sudaca [legge n° 117 (sul) risarcimento dei danni cagionati nell’ esercizio delle funzioni giudiziarie e responsabilità civile dei magistrati (GURI br. 88, od 15. travnja 1988., str. 3., u daljnjem tekstu: Zakon br. 117/88)], taj se zakon primjenjuje „na sve članove sudova općeg prava, upravne, financijske, vojne i specijalne, koji obavljaju sudsku djelatnost neovisno o prirodi funkcija, kao i na druge osobe koje sudjeluju u obavljanju sudačke dužnosti.”
- 4 Članak 2. Zakona br. 117/88 predviđa:
 - „1. Svaka osoba koja je pretrpjela neopravdanu štetu zbog nekog ponašanja, čina ili pravne mjere nekog suca koji je kriv za prijevaru ili tešku pogrešku u obavljanju svojih

funkcija, ili zbog uskraćivanja pravde, može pravno djelovati protiv države kako bi ishodila naknadu za imovinsku štetu koju je pretrpjela kao i za neimovinsku štetu koja proizlazi iz uskraćivanja osobne slobode.

2. Tumačenje pravnih pravila te ocjena činjenica i dokaza pri izvršavanju sudačkih dužnosti ne mogu rezultirati odgovornošću.
3. Tešku pogrešku čine:
 - a) teška povreda zakona koja je rezultat neoprostivog nemara;
 - b) potvrđivanje, uslijed neoprostiva nemara, činjenice čije je postojanje neosporno odbačeno sadržajem spisa;
 - c) nijekanje, uslijed neoprostiva nemara, činjenice čije je postojanje neosporno utvrđeno sadržajem spisa;
 - d) usvajanje mjere koja se odnosi na osobnu slobodu izvan slučajeva predviđenih zakonom ili bez obrazloženja.”
5. Sukladno članku 3. stavku 1., prva rečenica Zakona br. 117/88 uskraćivanje pravde usto znači „odbijanje, propust ili kašnjenje suca u izvršenju radnji u njegovoj nadležnosti kada je zahtjev u pogledu dobivanja takvog akta stranka uložila nakon isteka zakonskog roka za izvršenje predmetne radnje i kada u roku od trideset dana nakon datuma upisa spomenutog zahtjeva u tajništvo nije poduzeta nijedna mjera, a da za to nema valjanog razloga.”
6. Sljedeći članci Zakona br. 117/88 pobliže objašnjavaju uvjete i načine prema kojima tužba za naknadu štete može biti pokrenuta na temelju članaka 2. ili 3. tog zakona, kao i radnje koje mogu biti poduzete *a posteriori* u pogledu suca koji je kriv za prijevaru ili za tešku pogrešku u izvršavanju svojih funkcija, pa čak i uskraćivanje pravde.

Činjenice iz kojih proizlazi spor u glavnom postupku i prethodna pitanja

7. TDM i Tirrenia di Navigazione (u daljnjem tekstu: Tirrenia) dva su pomorska prijevoznika koja su 70-ih godina osiguravala redovne pomorske veze između kontinentalne Italije te otoka Sardinije i Sicilije. Godine 1981., kada je uključen u postupak koji se odnosi na likvidaciju nesolventnih trgovačkih društava, TDM je pozvao Tirreniju na Tribunale di Napoli kako bi ishodio naknadu za štetu koju je prethodnih godina pretrpio zbog politike niskih cijena koju je Tirrenia povodila.
8. TDM je u tom pogledu navodio i nepoštovanje, od strane svojeg konkurenta, članka 2598. stavka 3. talijanskog građanskog zakonika, koji se odnosi na nepošteno tržišno natjecanje, i povredu članaka 85., 86., 90. i 92. Ugovora o EEZ-u (koji su kasnije postali članci 85., 86., 90. i 92. Ugovora o EZ-u, koji su pak postali članci 81. UEZ-a, 82. UEZ-a, 86. UEZ-a i, nakon izmjene, 87. UEZ-a) budući da je, prema njegovom mišljenju,

Tirrenia povrijedila bitna pravila tog Ugovora i, osobito, zlorabila svoj dominantni položaj na predmetnom tržištu time što je poslovala po tarifama daleko nižim od nabavne cijene zahvaljujući dobivenim javnim subvencijama, čija je zakonitost u pogledu prava Zajednice dvojbeno.

- 9 Presudom suda Tribunale di Napoli od 26. svibnja 1993. koja je potvrđena presudom suda Corte d'appello di Napoli (Žalbeni sud u Napulju, Italija) od 13. prosinca 1996. taj zahtjev za oštećenjem talijanski sudovi ipak su odbili zbog toga što su subvencije koje su dodijelila tijela te države bile zakonite budući da su odgovarale ciljevima od općeg interesa vezanim osobito za razvoj Južne Italije i da ni u kojem slučaju nisu štetile obavljanju djelatnosti morskog povezivanja koje su različite od onih djelatnosti kojima prigovara TDM i od njima konkurentnih djelatnostima. Prema tome, Tirreniji se nije moglo pripisati nikakvo nepošteno tržišno natjecanje.
- 10 Procjenjujući sa svoje strane da su te dvije sudske odluke zahvaćene pravnim pogreškama, osobito u mjeri u kojoj se temelje na pogrešnom tumačenju pravila Ugovora u pogledu državnih potpora, stečajni upravitelj TDM-a sastavio je žalbu protiv presude suda Corte d'appello di Napoli (Žalbeni sud u Napulju), u okviru koje je pozvao Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud) da podnese Sudu pitanja relevantna za tumačenje prava Zajednice na temelju članka 177. trećeg podstavka Ugovora o EZ-u (koji je postao članak 234. treći podstavak UEZ-a).
- 11 Svojom presudom br. 5087 od 19. travnja 2000. (u daljnjem tekstu: presuda od 19. travnja 2000.), Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud) ipak je odbio odazvati se tom zahtjevu zbog toga što je rješenje koje su zadržali raspravni sudovi poštovalo slovo relevantnih odredbi Ugovora i što je, štoviše, bilo potpuno u skladu sa sudskom praksom Suda, osobito s njegovom presudom od 22. svibnja 1985., Parlament/Vijeće (predmet 13/83, Zb., str. 1513.).
- 12 Da bi došao do tog zaključka, Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud) je podsjetio, s jedne strane, budući da se radi o navedenoj povredi članka 90. i 92. Ugovora, da ti članci omogućuju da se pod određenim uvjetima odstupi od zabrane načela državnih potpora kako bi se pogodovalo gospodarskom razvoju slabije razvijenih regija ili zadovoljilo zahtjeve za dobrima ili uslugama koje mehanizam slobodnog tržišnog natjecanja ne može u potpunosti zadovoljiti. No, prema tom sudu, ti su uvjeti jasno ispunjeni u ovom slučaju budući da se tijekom razmatranog razdoblja (odnosno između 1976. i 1980.) prijevoz rasutog tereta između kontinentalne Italije i njezinih glavnih otoka zbog visokih troškova mogao osigurati samo morskim putem tako da je bilo nužno odgovoriti na sve veću potražnju tih vrsta usluga povjeravajući upravljanje tim prijevozima javnom koncesionaru koji je primjenjivao nametnutu tarifu.
- 13 Prema istom sudu, narušavanje tržišnog natjecanja koje proizlazi iz postojanja te koncesije ne implicira međutim da je dodijeljena potpora automatski nezakonita. Naime, dodjeljivanje takve koncesije za javnu uslugu uvijek podrazumijeva učinak narušavanja tržišnog natjecanja, a TDM nije uspio pokazati da je potporu koju dodjeljuje država Tirrenia iskoristila kako bi ostvarila dobit iz djelatnosti koje nisu djelatnosti za koje su subvencije uistinu bile dodijeljene.

- 14 Budući da je, s druge strane, riječ o žalbenom razlogu koji se temelji na povredi članaka 85. i 86. Ugovora, Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud) odbio ga je kao neosnovanog zbog toga što djelatnost pomorske kabotaže u doba spornih činjenica još nije bila liberalizirana i što priroda i ograničen teritorijalni kontekst te djelatnosti nisu omogućavali da se jasno identificira relevantno tržište u smislu članka 86. Ugovora. U tom kontekstu taj je sud ipak otkrio da, iako je bilo teško identificirati navedeno tržište, stvarno se tržišno natjecanje međutim moglo provoditi u predmetnom sektoru budući da je potpora koja je dodijeljena u ovom slučaju bila namijenjena samo jednoj od brojnih djelatnosti koje tradicionalno izvršava pomorski prijevoznik i da je usto bila ograničena na samo jednu državu članicu.
- 15 U tim je uvjetima Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud) stoga odbio žalbu zbog koje je postupak pokrenut, nakon što je također odbio prigovore u kojima je TDM istaknuo povredu nacionalnih odredbi koje se odnose na nepošteno tržišno natjecanje i propust Corte d'appello di Napoli (Žalbeni sud u Napulju) da odluči o zahtjevu TDM-a da se Sudu postave relevantna pitanja o tumačenju. Ta je odluka o odbijanju dovela do postupka koja je u tijeku pred sudom koji je uputio zahtjev.
- 16 Procjenjujući, naime, da je presuda od 19. travnja 2000. utemeljena na netočnom tumačenju pravila Ugovora koja se odnose na tržišno natjecanje i državne potpore i na pogrešnoj premisi postojanja ustaljene sudske prakse Suda u tom pogledu, stečajni upravitelj TDM-a, društva koje je u međuvremenu likvidirano, pokrenuo je postupak protiv Talijanske Republike pred sudom Tribunale di Genova s ciljem da joj se naloži da nadoknadi štetu koju je taj poduzetnik pretrpio zbog pogrešnog tumačenja koje je dao sud Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud) i zbog povrede obveze upućivanja zahtjeva za prethodnu odluku koju potonji ima na temelju članka 234. trećeg podstavka UEZ-a.
- 17 Oslanjajući se u tom pogledu osobito na Odluku Komisije 2001/851/EZ od 21. lipnja 2001. o državnim potporama koju je Italija dodijelila pomorskoj kompaniji Tirrenia di Navigazione (SL L 318, str. 9.) - odluku koja se, dakako, odnosi na subvencije dodijeljene nakon predmetnog razdoblja iz glavnog postupka, ali koja je donesena u postupku koji je pokrenula Komisija Europskih zajednica prije rasprave na Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud) u predmetu u kojem je donesena presuda od 19. travnja 2000. – TDM ističe da bi, da se taj sud bio obratio Sudu, ishod žalbe bio potpuno drukčiji. Po uzoru na Komisiju u gore navedenoj odluci, Sud bi naime bio naglasio tu dimenziju Zajednice koja je prisutna u djelatnosti pomorske kabotaže kao i poteškoće svojstvene ocjenjivanju spojivosti javnih subvencija s pravilima Ugovora u pogledu državnih potpora, što bi navelo Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud) da utvrdi da je potpora dodijeljena Tirreniji nezakonita.
- 18 Talijanska Republika osporava samu dopuštenost te tužbe za naknadu štete oslanjajući se na tekst Zakona br. 117/88, a osobito na njegov članak 2. stavak 2., na temelju kojeg tumačenje pravnih normi u okviru izvršavanja sudačkih dužnosti ne može značiti postojanje odgovornosti države. Međutim, pod pretpostavkom da dopuštenost te tužbe treba prihvatiti sud koji je uputio zahtjev, ona podredno ističe da tužbu u svakom slučaju treba odbiti s obzirom na to da uvjeti za upućivanje zahtjeva za prethodnu odluku nisu

ispunjeni i da presuda od 19. travnja 2000., budući da je postala pravomoćna, više ne može biti dovedena u pitanje.

- 19 Kao odgovor na te argumente TDM postavlja pitanje spojivosti Zakona br. 117/88 u pogledu zahtjeva prava Zajednice. Osobito tvrdi da su uvjeti dopuštenosti tužbi koji su navedeni u tom zakonu i prakse koje se u tom pogledu drže nacionalni sudovi (među njima i sam Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud)) toliko restriktivni da je izuzetno teško, pa čak i praktički nemoguće, dobiti od države naknadu štete za štetu uzrokovanu sudskim odlukama. Prema tome, takvim propisom ne poštuju se načela koja Sud navodi osobito u svojim presudama od 19. studenoga 1991. Francovich i dr. (C-6/90 i C-9/90, Zb., str. I-5357.) i od 5. ožujka 1996. Brasserie du Pêcheur et Factortame (C-46/93 i C-48/93, Zb. str. I-1029.).
- 20 Budući da je u tim okolnostima imao sumnje o tome kako riješiti spor koji je pred njim u tijeku i što se tiče mogućnosti da se na sudbenu vlast prošire načela koja je Sud utvrdio u presudama navedenim u prethodnoj točki u pogledu povreda prava Zajednice počinjenih tijekom obavljanja legislativne djelatnosti, Tribunale di Genova odlučio je prekinuti postupak i uputiti Sudu sljedeća prethodna pitanja:
- „1. Postoji li kod države [članice] izvanugovorna odgovornost prema pojedincima zbog pogrešaka njezinih sudaca u primjeni ili izostanku primjene prava Zajednice, a posebno zbog toga što je sud koji odlučuje u zadnjem stupnju prekršio svoju obvezu upućivanja zahtjeva za prethodnu odluku Sudu koju ima na temelju članka 234. trećeg podstavka Ugovora ?
2. U slučaju kada treba smatrati da država članica odgovara za pogreške svojih sudaca u primjeni prava Zajednice, a posebno za propust suda koji odlučuje u zadnjem stupnju da na temelju članka 234. trećeg podstavka Ugovora Sudu uputi zahtjev za prethodnu odluku, jesu li nacionalni propisi u pogledu odgovornosti države zbog pogrešaka sudova prepreka za postojanje te odgovornosti – i jesu li zbog toga nespojivi s načelima prava Zajednice – kada:
- isključuju odgovornost vezanu za tumačenje pravnih propisa i ocjenu činjenica i dokaza koji su obavljani u okviru sudske djelatnosti,
 - ograničavaju odgovornost države samo na slučajeve prijevare i teške pogreške koje počinu sudac?“
- 21 Nakon objave presude od 30. rujna 2003., Köbler (C-224/01, Zb., str. I-10239.), tajnik Suda poslao je jedan primjerak te presude sudu koji je uputio zahtjev i pritom ga pitao smatra li da je u pogledu sadržaja te presude korisno da ostane kod svojeg zahtjeva za prethodnu odluku.
- 22 Dopisom od 13. siječnja 2004., pristiglom tajniku Suda 29. siječnja, nakon saslušanja stranaka u glavnom postupku, Tribunale di Genova procijenio je da gore navedena presuda Köbler daje iscrpan odgovor na prvo od dva njegova pitanja, tako da više nije potrebno da se Sud o njemu očituje.

- 23 S druge strane, ocijenio je korisnim zadržati svoje drugo pitanje kako bi se Sud očitovao, „također u svjetlu načela [...] navedenih u presudi Köbler” o pitanju „jesu li nacionalni propisi u pogledu postojanja odgovornosti države zbog pogrešaka sudova prepreka za postojanje te odgovornosti kada isključuju odgovornost vezanu za tumačenje pravnih pravila i za ocjenu činjenica i dokaza koji su obavljani u okviru sudske djelatnosti i ograničavaju odgovornost države samo na slučajevne prijevare i teške pogreške koje počinu sudac”.

O prethodnom pitanju

- 24 Najprije valja istaknuti da je postupku koji je u tijeku na sudu koji je uputio zahtjev cilj tužba koja se odnosi na postojanje odgovornosti države zbog odluke protiv koje nije dozvoljena žalba, a koju je donio viši sud. Pitanje pri kojem ostaje sud koji je uputio zahtjev od tog trenutka valja shvatiti na način da se u biti odnosi na pitanje je li pravu Zajednice te osobito načelima koja je Sud naveo u gore navedenoj presudi Köbler protivan nacionalni propis poput onog o kojem je riječ u glavnom postupku, koji, s jedne strane, isključuje svaku odgovornost države članice za štetu nanесenu pojedincima zbog povrede prava Zajednice koju je počinio nacionalni sud koji odlučuje u zadnjem stupnju kada ta povreda proizlazi iz tumačenja pravnih pravila ili ocjene činjenica i dokaza od strane tog suda i koji, s druge strane, štoviše tu odgovornost ograničava samo na slučajevne prijevare i teške pogreške koje počinu sudac.
- 25 Na to pitanje i TDM i Komisija jasno traže pozitivan odgovor. Naime, kada je sudskoj djelatnosti svojstveno ocjenjivanje činjenica i dokaza kao i tumačenje pravnih pravila, isključenje države od odgovornosti za štetu nanесenu pojedincima zbog izvršavanja te djelatnosti u takvim se slučajevima u praksi svodi na njezino izuzimanje od svakog oblika odgovornosti za povrede prava Zajednice koje se mogu pripisati sudbenoj vlasti.
- 26 Što se nadalje tiče ograničavanja te odgovornosti samo na slučajevne prijevare ili teške pogreške koje počinu sudac, ono je također takva karaktera da dovodi do činjeničnog izuzimanja od svakog oblika državne odgovornosti budući da sam pojam „teške pogreške”, s jedne strane, nije prepušten slobodnoj procjeni suca zaduženog za odlučivanje o eventualnoj tužbi za naknadu štete nanесene nekom sudskom odlukom, nego ga strogo određuje nacionalni zakonodavac koji unaprijed – i to taksativno – nabraja slučajevne teške pogreške.
- 27 Prema mišljenju TDM-a, iz talijanskog iskustva provedbe Zakona br. 117/88, s druge strane, proizlazi da sudovi te države, a posebno Corte suprema di cassazione (Vrhovni kasacijski sud), izuzetno restriktivno čitaju taj zakon kao i pojmove „teška pogreška” i „neoprostiv nemar”. Taj sud te pojmove tumači kao „očito, grubo i sveobuhvatno kršenje prava” ili kao čitanje prava koje je „suprotno svakom logičnom kriteriju”, što u praksi rezultira praktički sustavnim odbijanjem pritužbi uložениh protiv talijanske države.
- 28 S druge strane, prema mišljenju talijanske vlade koju o ovom pitanju podržavaju Irska i vlada Ujedinjene Kraljevine, nacionalni propisi poput onih o kojima je riječ u glavnom postupku savršeno udovoljavaju samim načelima prava Zajednice čim ostvaruju pravednu ravnotežu između nužnosti da se sačuva neovisnost sudbene vlasti i imperativa pravne sigurnosti, s jedne strane, te dodjele djelotvorne sudske zaštite pojedincima u

najočitijim slučajevima povreda prava Zajednice koje se mogu pripisati sudbenoj vlasti, s druge strane.

- 29 Prema tom stajalištu, i da se to stajalište mora uzeti u obzir, odgovornost država članica za štetu koja proizlazi iz takvih povreda trebalo bi stoga ograničiti samo na slučajeve u kojima se može otkriti dovoljno ozbiljna povreda prava Zajednice. Međutim, odgovornost ne može postojati kada je nacionalni sud o sporu odlučio na osnovi tumačenja članka Ugovora koje se primjereno odražava u obrazloženju koje je taj sud dao.
- 30 U pogledu toga valja podsjetiti da je Sud u gore navedenoj presudi Köbler izrečenom nakon datuma na koji se sud koji je uputio zahtjev obratio Sudu podsjetio da je načelo, prema kojem je država članica obvezna nadoknaditi štetu nanесenu pojedincima zbog povreda prava Zajednice koje joj se pripisuju, valjano za svaku hipotetsku povredu prava Zajednice, bez obzira na to koje je njezino tijelo koje je svojim djelovanjem ili propustom dovelo do povrede obveze (vidjeti točku 31. ove presude).
- 31 Temeljeći se u pogledu toga osobito na ključnoj ulozi sudbene vlasti u zaštiti prava koja pojedincima pripadaju na temelju pravila Zajednice i na okolnosti da sud koji odlučuje u zadnjem stupnju po definiciji čini zadnju instancu na kojoj oni mogu koristiti prava koja su im dodijeljena pravom Zajednice, Sud je iz toga zaključio da bi zaštita tih prava oslabila – a puna djelotvornost pravila Zajednice kojima se dodjeljuju slična prava bila bi dovedena u pitanje – da je isključeno da pojedinci pod određenim uvjetima mogu dobiti naknadu za štetu koja im je nanесena povredom prava Zajednice koja se može pripisati odluci nacionalnog suda koji odlučuje u zadnjem stupnju (vidjeti gore navedenu presudu Köbler, t. 33. do 36.).
- 32 Dakako, s obzirom na specifičnost sudačke dužnosti kao i na legitimne zahtjeve pravne sigurnosti, odgovornost države u takvom slučaju nije neograničena. Kako je Sud presudio, ta odgovornost može postojati samo u iznimnom slučaju kada nacionalni sud koji odlučuje u zadnjem stupnju očito nije poštovao primjenjivo pravo. Kako bi se odredilo je li taj uvjet ispunjen, nacionalni sud pred kojim se vodi tužba za naknadu štete mora u tom pogledu voditi računa o svim karakterističnim elementima situacije koja mu je predočena, a osobito o stupnju jasnoće i preciznosti prekršenog pravila, hotimičnosti kršenja, oprostivosti ili neoprostivosti pogreške koja se tiče prava, prema potrebi o stajalištu koje je zauzela neka institucija Zajednice, kao i neizvršenju, od strane predmetnog suda, obveze upućivanja zahtjeva za prethodnu odluku koju ima na temelju članka 234. trećeg podstavka UEZ-a (gore navedena presuda Köbler, t. 53. do 55.).
- 33 Na isti način i slična razmatranja povezana s potrebom da se pojedincima zajamči djelotvorna sudska zaštita prava koja su im dodijeljena pravom Zajednice isključuju to da odgovornost države ne može postojati već i samo ako povreda prava Zajednice, koja se pripisuje nacionalnom sudu koji odlučuje u zadnjem stupnju, proizlazi iz tumačenja pravnih pravila od strane toga suda.
- 34 Naime, s jedne se strane tumačenje pravnih pravila ubraja u samu bit sudske djelatnosti budući da će, bez obzira na područje djelatnosti koje se razmatra, sudac koji je suočen s

oprečnim ili proturječnim tezama obično morati tumačiti relevantne pravne norme – nacionalne i/ili norme Zajednice – s ciljem da odluči o sporu koji se pred njim vodi.

- 35 S druge strane, ne može se isključiti da je očita povreda primjenjivog prava Zajednice počinjena baš u izvršavanju takve interpretativne funkcije ako sudac, na primjer, nekom pravnom pravilu materijalnog ili proceduralnog prava Zajednice odredi očito pogrešan opseg, osobito u pogledu mjerodavne sudske prakse Suda u tom području (vidjeti u tom pogledu gore navedenu presudu Köbler, t. 56.) ili ako nacionalno pravo tumači tako da to u praksi rezultira povredom primjenjivog prava Zajednice.
- 36 Kao što je nezavisni odvjetnik istaknuo u točki 52. svojeg mišljenja, u takvim okolnostima isključivanje svake odgovornosti države zbog činjenice da povreda prava Zajednice proizlazi iz tumačenja pravnih pravila nekog suda značilo bi oduzimanje same biti načelu koje je Sud postavio u gore navedenoj presudi Köbler. To utvrđenje tim više vrijedi za sudove koji odlučuju u zadnjem stupnju, čija je zadaća da na nacionalnoj razini osiguraju ujednačeno tumačenje pravnih pravila.
- 37 Analogan se zaključak nameće kada je riječ o zakonodavstvu koje općenito isključuje svako postojanje odgovornosti države kada povreda koja se može pripisati nekom sudu te države proizlazi iz ocjene činjenica i dokaza.
- 38 S jedne strane, naime, takva ocjena kao i tumačenje pravnih propisa drugi je i vrlo važan dio sudske djelatnosti budući da, neovisno od tumačenja koje je primijenio nacionalni sud pred kojim se vodi određeni postupak, primjena spomenutih pravila na konkretan slučaj često će ovisiti o njegovoj ocjeni predmetnih činjenica kao i vrijednosti i relevantnosti dokaznih elemenata koje su u tu svrhu proizvele stranke u sporu.
- 39 S druge strane, takva ocjena – koja katkad zahtijeva složene analize – pod nekim pretpostavkama također može dovesti do očite povrede primjenjivog prava, bilo da je ta ocjena obavljena u okviru primjene specifičnih pravila vezanih za teret dokazivanja, za vrijednost tih dokaza ili za valjanost dokaznih sredstava, ili u okviru primjene pravila koja zahtijevaju pravnu kvalifikaciju činjenica.
- 40 U tim bi okolnostima isključivanje svake mogućnosti postojanja odgovornosti države, kada se povreda zbog koje se nacionalnom sudu prigovara odnosi na njegovu ocjenu činjenica ili dokaza, također bilo lišavanje korisnog učinka načela navedenog u gore navedenoj presudi Köbler, što se tiče očitih povreda prava Zajednice koje se mogu pripisati nacionalnim sudovima koji odlučuju u zadnjem stupnju.
- 41 Kao što je nezavisni odvjetnik istaknuo u točkama 87. do 89. svojih zaključaka, to je osobito slučaj u području državnih potpora. U tom bi području isključivanje svake državne odgovornosti zbog povrede prava Zajednice koju je počinio neki nacionalni sud rezultiralo ocjenom činjenica koja može dovesti do slabljenja postupovnih jamstava koja se nude pojedincima s obzirom na to da zaštita prava koja imaju prema relevantnim odredbama Ugovora u velikoj mjeri ovisi o naknadnim operacijama pravne kvalifikacije činjenica. A pod pretpostavkom da je, zbog toga što činjenice ocjenjuje sud, odgovornost države potpuno isključena, ti pojedinci ne uživaju nikakvu sudsku zaštitu ako nacionalni

sud koji odlučuje u zadnjem stupnju počini očitu pogrešku u kontroli gore navedenih operacija.

- 42 Naposljetku, kada je riječ o ograničavanju odgovornosti države samo na slučajeve prijevare ili teške pogreške koje počini sudac, valja podsjetiti, kao što je navedeno u točki 32. ove presude, da je Sud u gore navedenoj presudi Köbler procijenio da je odgovornost države za štetu nanесenu pojedincima zbog povrede prava Zajednice koje se može pripisati nacionalnom sudu koji odlučuje u zadnjem stupnju mogla postojati u iznimnom slučaju kada taj sud očito nije poštovao primjenjivo pravo.
- 43 To očito nepoštovanje ocjenjuje se osobito u pogledu određenog broja kriterija kao što su stupanj jasnoće i preciznosti prekršenog pravila, oprostivost ili neoprostivost počinjene pogreške koja se tiče prava ili neizvršavanje, od strane predmetnog suda, obveze upućivanja zahtjeva za prethodnu odluku koju ima na temelju članka 234. trećeg podstavka UEZ-a, a u svakom slučaju pretpostavlja se kada je predmetna odluka donesena uz očito nepoštovanje sudske prakse Suda u tom području (gore navedena presuda Köbler, t. 53. i 56.).
- 44 U skladu s tim, iako se ne može isključiti da nacionalno pravo precizno određuje kriterije vezane za prirodu ili stupanj povrede koji moraju biti ispunjeni da bi mogla postojati odgovornost države zbog povrede prava Zajednice koja se može pripisati nekom nacionalnom sudu koji odlučuje u zadnjem stupnju, ti kriteriji ni u kojem slučaju ne mogu nametnuti zahtjeve strože od onih koji proizlaze iz uvjeta očitog nepoštovanja primjenjivog prava, kao što je ono navedeno u točkama 53. do 56. gore navedene presude Köbler.
- 45 Pravo na naknadu štete nastat će, dakle, ako se ispuni taj zadnji uvjet, kada se utvrdi da prekršeno pravno pravilo ima za cilj dodijeliti prava pojedincima i da postoji izravna uzročno-posljedična veza između navedene očite povrede i štete koju je dotična osoba pretrpjela (vidjeti u tom pogledu osobito gore navedene presude Franovich i dr., t. 40.; Brasserie du Pêcheur et Factortame, t. 51., kao i Köbler, t. 51.). Kao što proizlazi osobito iz točke 57. gore navedene presude Köbler, ta su tri uvjeta naime nužna i dovoljna da bi se u korist pojedinaca uključilo pravo na naknadu štete, a da se međutim ne isključi da odgovornost države može postojati u manje restriktivnim uvjetima na osnovi nacionalnog prava.
- 46 S obzirom na cjelokupno prethodno razmatranje, na pitanje koje je postavio sud koji je uputio zahtjev, kako je preformulirano njegovim dopisom od 13. siječnja 2004., valja dakle odgovoriti da je pravu Zajednice protivno nacionalno zakonodavstvo koje odgovornost države članice za štetu nanесenu pojedincima zbog povrede prava Zajednice koja se može pripisati sudu koji odlučuje u zadnjem stupnju općenito isključuje zbog toga što predmetna povreda proizlazi iz tumačenja pravnih pravila ili iz ocjene činjenica i dokaza od strane tog suda. Pravu Zajednice također je protivno nacionalno zakonodavstvo koje postojanje te odgovornosti ograničava samo na slučajeve prijevare ili teške pogreške koje počini sudac, ako takvo ograničavanje dovodi do isključivanja postojanja odgovornosti predmetne države članice u nekim drugim slučajevima očitog

nepoštovanja primjenjivog prava, kao što je ono navedeno u točkama 53. do 56. gore navedene presude Köbler.

Troškovi

- 47 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka.

Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (veliko vijeće) odlučuje:

Pravu Zajednice protivno je nacionalno zakonodavstvo koje odgovornost države članice za štetu nanесenu pojedincima zbog povrede prava Zajednice koja se može pripisati nekom sudu koji odlučuje u zadnjem stupnju općenito isključuje zbog toga što predmetna povreda proizlazi iz tumačenja pravnih pravila ili iz ocjene činjenica i dokaza od strane tog suda.

Pravu Zajednice također je protivno nacionalno zakonodavstvo koje postojanje te odgovornosti ograničava samo na slučajeve prijevare ili teške pogreške koje počini sudac, ako takvo ograničavanje dovodi do isključivanja postojanja odgovornosti predmetne države članice u nekim drugim slučajevima očitog nepoštovanja primjenjivog prava, kao što je ono navedeno u točkama 53. do 56. presude Köbler (C-224/01) od 30. rujna 2003.

[Potpisi]

* Jezik postupka: talijanski